

Tatjana Rakar, Ružica Boškić, Metka Kuhar

DRUŽINSKI CENTRI V RAZLIČNIH SISTEMIH BLAGINJE

UVOD

Družinski centri kot oblika programov pomoči družini sodijo med pomembne ukrepe države blaginje pri spodbujanju za družino prijaznega okolja, usklajevanju poklicnega in zasebnega življenja ter uresničevanju politike enakih možnosti. Razvoj in način ureditve družinskih centrov se med državami razlikujeta. Obstoječi blaginjski sistemi, to so konservativno-korporativistični, socialno-demokratski, liberalni, katoliški in nekdanji državno-socialistični, temeljijo na različnih hierarhijah sfer (trg, država, civilna družba in skupnost), iz katerih posamezniki pridobivamo sredstva za zagotavljanje socialne varnosti in blaginje. Posledica razlik v hierarhiji sfer je različna stopnja dekomodifikacije (neodvisnosti posameznikovega položaja od trga) in defamiliarizacije (neodvisnosti posameznikovega položaja od družine)¹ v družbi. Familiarizirani režimi so v nasprotju z defamiliariziranimi tesno povezani s katoliško doktrino in na podlagi načela subsidiarnosti je zanje značilna pasivna in nerazvita družinska politika (Esping-Andersen 1999). Nasprotno pa je za države z visoko stopnjo defamiliarizacije značilna zelo dobro razvita družinska politika. Osnovna teza je, da se zato tudi vloga, razvoj in same značilnosti družinskih centrov med sistemi blaginje razlikujejo.

¹ Pojma dekomodifikacije in defamiliarizacije je vpeljal Esping-Andersen (1990, 1999). Pojem dekomodifikacije je eno osnovnih meril za razvrščanje držav v režime blaginje (Esping-Andersen 1990). Pojem defamiliarizacije je Esping-Andersen uvedel pozneje, leta 1999, na podlagi kritike, da pri svoji klasifikaciji ni upošteval vloge družine (Lewis 1992).

Na podlagi pridobljenih podatkov o družinskih centrih v izbranih državah, predstavnicah različnih sistemov blaginje, ugotavljamo, kakšno vlogo imajo družinski centri v posameznih sistemih blaginje. Za teoretski okvir smo uporabili tipologijo vloge zasebnih neprofitnih organizacij v različnih sistemih blaginje (Črnak-Meglič 2000: 97–99, Rakar 2007). S tem bomo skušali odgovoriti na vprašanje, ali je vloga družinskih centrov v posameznem sistemu blaginje komplementarna oziroma dopolnjujoča ali je suplementarna oziroma nadomeščajoča. Komplementarna vloga pomeni, da družinski centri kot oblika pomoči družinam storitve javnega sektorja dopolnjujejo s storitvami, ki se razlikujejo od storitev javnega sektorja. Suplementarna vloga pa pomeni, da družinski centri pri zagotavljanju storitev družinam storitve javnega sektorja nadomeščajo, ker jih javni sektor ne zagotavlja oziroma jih ne zagotavlja v zadostnem obsegu.

Na podlagi osnovne teze o povezanosti sistemov blaginje in modelov družinskih centrov izpeljujemo dve predpostavki: (1) v sistemih blaginje, za katere je značilna visoka stopnja defamiliarizacije, imajo družinski centri komplementarno vlogo storitvam javnega sektorja, saj so slednje dobro razvite; (2) v sistemih blaginje z nizko stopnjo defamiliarizacije pa imajo družinski centri suplementarno vlogo, saj imajo te države slabo razvito družinsko politiko.

V nadaljevanju najprej predstavljamo sisteme blaginje glede na stopnjo defamiliarizacije in osnovne značilnosti družinske politike v izbranih državah, potem pa opišemo osnovne značilnosti družinskih centrov po posameznih državah. Za analizo vloge družinskih centrov

smo izbrale po eno državo za vsak sistem blaginje. Za naš izbor držav smo se odločile na podlagi jezikovne dostopnosti in obstoja strokovne literature, ki tematizira koncept družinskih centrov v posameznih državah. Gradivo smo zbrale na spletu in od raziskovalcev iz izbranih tujih držav. Sklepno poglavje obsega primerjalno analizo vloge družinskih centrov glede na posamezne sisteme blaginje. Članek sklenemo z osvetlitvijo za Slovenijo posebej relevantnih vidikov v zvezi z razvojem družinskih centrov.

SISTEMI BLAGINJE IN STOPNJA DEFAMILIARIZACIJE

Raziskovalci so razvili različne tipologije sistemov blaginje. Najbolj znana je Esping-Andersenova tipologija (Esping-Andersen 1990, 1999), za umestitev družinskih centrov v sisteme blaginje pa so relevantne tipologije s poudarkom na vlogi družine in delitvi spolnih vlog (Lewis 1992, 2002, Vogel 1999). Koncept sistema blaginje temelji na predpostavki o sorazmerni avtonomnosti in soodvisnosti treh sfer (trg, država ter civilna družba in skupnost) kot strukturnih elementov sistema. Te sfere se včasih med seboj nadomeščajo, včasih so si komplementarne, pogosto pa oboje. Različne, med zgodovinskim razvojem izoblikovane hierarhije sfer pomenijo različne vrste sistemov blaginje: liberalni, konservativno-korporativistični, socialno-demokratski, katoliški in etatistični (državno-socialistični) (Kolarič *et al.* 2002: 56, Črnak-Meglič 2000, Abrahamson 1996).

Država blaginje kot eden izmed konstitutivnih elementov sistema blaginje se glede na svojo regulativno vlogo in politike odziva na podlagi različnih načel redistributivne pravičnosti in s tem sooblikuje vlogo preostalih akterjev. Kar zadeva družinsko politiko, država blaginje intervenira v sistem blaginje s pomočjo regulacije (definiranja obveznosti in pravic med člani družine) in redistribucije (transferji družinam in otrokom, plačan porodniški in starševski dopust, davčna politika, zagotavljanje otroškega varstva in pomoči starejšim). Te intervencije države Esping-Andersen (1999) označi s pojmom defamiliarizacije. Defamiliariziran režim je tisti, ki razbremeni družino in zmanjšuje odvisnost

posameznikovega položaja od družine, zanj je značilna zelo dobro razvita družinska politika. Nasprotno je za familiariziran režim značilna zelo slabo razvita družinska politika in s tem visoka stopnja odvisnosti posameznikovega položaja od družine.

V nadaljevanju je najprej podana Esping-Andersenova tipologija režimov glede na stopnjo defamiliarizacije na podlagi njegove analize štirih indikatorjev: splošno zagotavljanje storitev (izdatki, namenjeni za storitve družinam kot delež BDP-ja, brez zdravstvenih storitev), splošni izdatki za subvencije družinam z otroki (skupna vrednost transferjev in davčnih olajšav za družine), obseg javnega otroškega varstva (dnevno varstvo otrok do tretjega leta starosti), zagotavljanje skrbstva za starejše (odstotek starejših od 65 let, ki so prejemniki pomoči na domu in drugih storitev) (*ibid.*: 62). V tem splošnem okviru so države, katerih modele družinskih centrov predstavljamo, razvrščene še glede na tipologijo, ki jo je razvila J. Lewis (1992). Avtorica je v klasifikacijo režimov blaginje vključila vlogo družine in predvsem razmerje med plačanim in neplačanim delom. Oblikovala je tipologijo treh osnovnih tipov držav, ki jih je poimenovala »modeli moškega hranitelja« (*male-breadwinner models*), države pa je glede na moč tega načela klasificirala od močnega, prilagojenega do šibkega modela. Tudi analiza, ki jo je opravil Vogel (1999, 2003), razvršča države glede na vlogo tradicionalne družine od močnih do šibkih »družinskih režimov« (*family regimes*).

Liberalni sistem blaginje

V liberalnem sistemu blaginje ima pri zagotavljanju blaginje državljanov najpomembnejšo vlogo trg. Ta sistem temelji na predpostavki, da so si vsi posamezniki s svojim delom sposobni zagotoviti socialno varnost in blaginjo na trgu. Druga možnost za tiste, ki ne morejo sodelovati na trgu, so mreže zasebnih neprofitnih organizacij in neformalna socialna omrežja, predvsem družina. Civilna družba je na drugem mestu. Država v tem sistemu poskrbi le za tiste, ki zdrsejo tudi skozi sfero civilne družbe, njena vloga je rezidualna in

je na zadnjem mestu (Kolarič *et al.* 2002: 58, Črnak-Meglič 2000, Abrahamson 1996). Za potrebe naše analize smo kot predstavnico tega režima izbrali Združeno kraljestvo.

Glede na Esping-Andersenovo (1999) klasifikacijo se ta država glede na stopnjo defamiliarizacije umešča med države, za katere sta značilni pasivna družinska politika in visoka do srednje visoka stopnja familiarizacije. Lewis (1992) Združeno kraljestvo uvrsti med države, za katere je značilen t. i. močan model moškega hranitelja. Zanj sta značilni nizka stopnja zaposlenosti žensk in slaba razvitost otroškega varstva. Za ponudbo formalnih oblik otroškega dnevnega varstva v Združenem kraljestvu je značilno, da je večinoma krajša (*part-time*) in ne celodnevna (EGGE 2009). Otroško varstvo je kljub različnim subvencijam drago in znaša v povprečju desetino mesečnega dohodka družine (*op. cit.*).

Na visoko stopnjo familiarizacije na področju otroškega varstva kaže podatek, da skoraj tretjino otrok v okviru rednega dnevnega varstva poleg vključenosti v formalne oblike varstva pazijo tudi družinski prijatelji in sorodniki. Dolžina odsotnosti, povezanih z rojstvom ali skrbjo za otroke, je odvisna od obdobja, v katerem je upravičenec ali upravičenka zaposlen pri delodajalcu². Višina nadomestil za porodniški in očetovski dopust ne spodbuja koriščenja nadomestil³, zadnja četrtnina porodniškega dopusta denimo ni plačana. Tudi starševski dopust in dopust za nego družinskega člana nista plačani odsotnosti (O'Brien, Moss 2009).

Za Združeno kraljestvo je značilna nizka stopnja zaposlenosti žensk, ki imajo predšolske otroke. Leta 2010 je bilo zaposlenih 65,3 % žensk v starosti med 15 in 64 let, pri tem pa je bila skoraj polovica (43,3 %) žensk zaposlena za krajši delovni čas (EUROSTAT 2010). Za ta model je značilna jasna ločitev med javno in

zasebno odgovornostjo. To pomeni, da poteka vključitev žensk na trg delovne sile pod enakimi pogoji kot za moške (Lewis 1992: 164).

Konservativno-korporativistični sistem blaginje

V konservativno-korporativističnem sistemu blaginje prvo mesto v zagotavljanju blaginje, podobno kot v liberalnem sistemu, pripada trgu oz. kvazitrgu⁴, vloga države je v tem modelu na drugem mestu. Država namreč na podlagi obveznih sistemov socialnih zavarovanj podpira sposobnost zaposlenih in njihovih družin, da kupujejo sredstva na trgu. Država poskrbi tudi za tiste, ki izpadejo iz sistemov obveznih socialnih zavarovanj, in sicer z instrumenti socialne pomoči in tako, da naroči storitve zanje pri zasebnih neprofitnih organizacijah, ki so sicer na zadnjem mestu v hierarhiji, a so pomembne. Vloga države zajema delitev dela med državo, ki je naročnik in financer storitev pri zasebnih neprofitnih organizacijah, ter zasebnimi neprofitnimi organizacijami, ki so proizvajalke naročenih javnih dobrin in storitev za državo (Kolarič *et al.* 2002: 58–59, Črnak-Meglič 2000, Abrahamson 1996).

Za ta model je prav tako kot za liberalni model po Esping-Andersenu (1999) značilna pasivna družinska politika in visoka do srednje visoka stopnja familiarizacije. Podobno Vogel (1999) ta sistem umesti v »vmesni model« med dva ekstrema, med »južni« in »nordijski« model.

V našo analizo družinskih centrov smo vključili Nemčijo. V Nemčiji je bilo po podatkih EUROSTAT leta 2010 zaposlenih 66,1 % žensk v starosti med 15 in 64 let. Za Nemčijo je značilno, da je skoraj polovica žensk (45,5 %) zaposlenih za krajši delovni čas (EUROSTAT 2010). Porodniški dopust traja 16 tednov, nadomestilo pa je 100-odstotno. Starševski dopust traja 12 mesecev in je družinska pravica. Nadomestilo za starševski dopust znaša 67 % plače.

² Na primer, vse ženske so upravičene do 26 tednov porodniškega dopusta, do dodatnih 26 tednov porodniškega dopusta pa so upravičene le, če so bile pri delodajalcu zaposlene vsaj 26 tednov do petnajstega tedna pred predvidenim terminom poroda (O'Brien, Moss 2009).

³ Na primer, porodniško nadomestilo znaša za prvih šest tednov 90 %, nato 33 tednov približno 150 €, preostalih 13 tednov pa ni plačanih.

⁴ O kvazitrgu govorimo zato, ker so zasebne neprofitne organizacije zaradi delovanja v splošno družbeno koristne namene deležne davčnih olajšav. Nekateri avtorji menijo, da so s tem neloyalna konkurenca profitnim organizacijam (Rose-Ackerman 1990).

Očete spodbujajo h koriščenju starševskega dopusta tako, da se starševski dopust družini podaljša za dva meseca, če oče izkoristi vsaj dva meseca starševskega dopusta (Erler 2009). Za čas odsotnosti za nego bolnega otroka prejme starš 80-odstotno nadomestilo plače.

Vključenost v formalne oblike dnevnega otroškega varstva je v Nemčiji velika, zlasti v starosti od treh let (88 % vseh otrok v tej starostni skupini). Sorodniki in prijatelji so v Nemčiji pomemben vir pomoči pri varstvu otrok, saj denimo pazijo petino otrok v starosti do treh let (EGGE 2009).

Katoliški sistem blaginje

Katoliški sistem blaginje temelji na načelu subsidiarnosti kot rezultatu moči Rimskokatoliške cerkve. V skladu s tem načelom imajo v tem sistemu najpomembnejšo vlogo družina in neformalna socialna omrežja in predvsem neprofitne organizacije, ki jih je ustanovila Cerkev. Vloga trga je na drugem mestu v hierarhiji in se nanaša na zasebne kolektivne zavarovalne sheme. Odgovornost države je na zadnjem mestu, saj ta poseže le, če drugi dve sferi odpove, in sicer s shemami socialnih pomoči ali z minimalnimi nacionalnimi zavarovalnimi shemami (Kolarič *et al.* 2002: 60).

Po Esping-Andersenu (1999) je za Italijo in Španijo značilna najvišja stopnja familizacije. Podobno Vogel (1999) državi uvrsti v močan družinski režim (*strong family welfare regime*), ki je značilen za katoliške države, zanj pa so značilni omejenost storitev države blaginje, močne družinske vezi in nizka stopnja zaposlenosti žensk.

V analizo smo kot primer razvoja družinskih centrov v tem sistemu vključili Italijo. V Italiji je bilo leta 2010 v aktivnem obdobju (15–64 let) zaposlenih nekaj manj kot polovica žensk (46 %), pri tem jih je 29 % delalo za krajši delovni čas (EUROSTAT 2010). Stopnja vključenosti otrok v formalne oblike predšolskega varstva je v starosti od treh let do šole visoka, 90-odstotna (EGGE 2009), v starosti do treh let pa razmeroma nizka, saj je v formalne oblike varstva vključena četrtina otrok. Tudi ponudba prostih mest za to starostno kategorijo je zelo slaba.

Najpogostejša oblika varstva za to starostno skupino so družinski prijatelji in sorodniki. Pazijo tretjino otrok (EGGE 2009). Porodniški dopust traja 20 tednov in javne uslužbenke zanj prejemajo 100-odstotno nadomestilo plače, zaposlene v zasebnem sektorju pa 80-odstotno. Starševski dopust se deli na šest mesecev za mater in šest mesecev za očeta, vendar je nadomestilo plače zelo nizko (30-odstotno). To mnogim staršem onemogoča koriščenje te »ugodnosti«. Tudi odsotnost za nego bolnega otroka ni plačana (Giovannini 2009).

Socialno-demokratski sistem blaginje

V socialno-demokratskem sistemu blaginje ima v zagotavljanju blaginje in socialne varnosti najpomembnejšo vlogo država na podlagi močnega javnega sektorja, univerzalnih programov in socialnih pravic državljanov. Trg je na drugem mestu v hierarhiji, zasebne neprofitne organizacije, družina in neformalna socialna omrežja pa na zadnjem (Kolarič *et al.* 2002: 59, Črnak-Meglič 2000, Abrahamson 1996). Za ta model je značilna najvišja stopnja defamiliarizacije.

V našo analizo družinskih centrov smo vključili primer Švedske. Podobno Lewis (1992) Švedsko uvrsti med države, v katerih imajo šibek model moškega hranitelja. Zanj je značilen model dveh hraniteljev, osnove za socialne prejemke so se tako z ženske kot »odvisne žene« prenesle na »žensko kot delavko« (Lewis 1992: 169). Davki in transferji se nanašajo na posameznika. Zaposlenost žensk se spodbuja z dostopnostjo javnega otroškega varstva, plačanim porodniškim in starševskim dopustom in možnostmi za polovično zaposlitev.

Za te države je tako značilna visoka stopnja zaposlenosti žensk in dobro razvito otroško varstvo. Stopnja zaposlenosti žensk je na Švedskem v aktivnem obdobju (15–64 let) zato visoka, leta 2010 je bila 70-odstotna, od tega je 40,4 % žensk delalo za krajši delovni čas. V primerjavi z drugimi analiziranimi državami je visoka tudi stopnja vključenosti v formalne oblike predšolskega varstva za otroke, mlajše od treh let (44 %), v starosti od treh let do šole pa 92-odstotna

(EGGE 2009). Višina plačila vrtca na Švedskem ne sme presegati treh odstotkov skupnega dohodka družine (*op. cit.*), mreža javnih vrtcev pa je po podatkih EGGE (*op. cit.*) enakomerno dostopna po vsej državi. To staršem olajša odločitev za vključitev otroka v javni vrtec.

Podobno tudi Vogel (1999) skandinavske države umesti v nordijski model, za katerega so značilne ambiciozna država blaginje in šibke družinske vezi. Zaradi dobro dostopne mreže javnega predšolskega varstva so družine oziroma starši pri zagotavljanju varstva predšolskih otrok razmeroma neodvisni od družine, tako da podatki kažejo, da družinski prijatelji in sorodniki pri varstvu predšolskih otrok nimajo (opaznejše) vloge (EGGE 2009).

Nekdanji državno-socialistični sistem blaginje

Za (nekdanji) državno-socialistični sistem blaginje je bila značilna dominantna vloga države. Država je bila lastnica, financerka in nadzornica vseh institucij, ki so ponujale storitve ali zagotavljale denarna nadomestila posameznikom. Ker državna sredstva niso zadostovala za zadovoljitev vseh potreb posameznikov, so veliko breme za zagotavljanje socialne varnosti in blaginje posameznikov nosila neformalna socialna omrežja, predvsem družina in sorodstvo. Vloga zasebnih neprofitnih organizacij je bila šibka zaradi formalnih ovir za samoorganiziranje državljanov in državljanek, predvsem zaradi omejevanja vloge Cerkve, trga pa v sferi produkcije storitev legalno ni bilo (Kolarič *et al.* 2002: 60, Črnak-Meglič 2000).

Po spremembi političnega sistema so se blaginjski sistemi nekdanjih socialističnih držav seveda spreminjali, mnenja o smeri pa niso enotna, predvsem zato, ker gre za t. i. tranzicijske sisteme. V Sloveniji so po mnenju Kolarič *et al.* (2009, 2011) spremembe potekale postopno v smeri dualnega modela, ki vsebuje elemente konservativno-korporativističnega sistema blaginje in socialno-demokratskega sistema blaginje, reforme v zadnjem obdobju pa so vse bolj usmerjene v liberalni sistem blaginje.

Za te države in posebej za Slovenijo še ni bila opravljena nobena analiza stopnje defami-

liarizacije. Glede na zbrane podatke o razvisti družinske politike in delež zaposlenosti žensk pa Slovenijo lahko uvrstimo v bolj defamiliariziran režim. Stopnja zaposlenosti žensk v aktivnem obdobju (15–64 let) v Sloveniji je bila leta 2010 62,6 %. Le majhen delež od tega je bil zaposlen za krajši delovni čas (14,7 %). Tako je tudi zato, ker si večina družin takega bremena ne bi mogla privoščiti.

Tradicija polne zaposlenosti žensk v Sloveniji se kaže tudi v eni najnižjih vrzeli v zaposlenosti med spoloma v svetu, saj znaša -8,8⁵ (OECD 2012). Javna mreža predšolskega varstva ne sledi potrebam družin, saj potrebe staršev po varstvu predšolskih otrok občutno presegajo ponudbo, zato ne preseneča, da je 60 % otrok, mlajših od treh let, v različnih neformalnih oblikah varstva (EGGE 2009), pri tem pa prednjači varstvo pri sorodnikih.

Dediščina nekdanjega socialističnega sistema pa je eden najrazvitejših sistemov starševskega varstva v svetu. V Sloveniji traja porodniški dopust 105 koledarskih dni, pri tem pa je mati upravičena do polnega nadomestila plače (Stropnik 2009). Starševski dopust traja 260 koledarskih dni za posameznega otroka, pri tem pa je starš, ki ga izrabi, upravičen do polnega nadomestila plače, razen kadar je plača presegala 2,5-kratnik povprečne plače. Omejen je tudi najnižji možni znesek. Slovenija ima napredno ureditev tudi pri očetovskem dopustu, saj so očetje upravičeni do 90 koledarskih dni očetovskega dopusta, za to pa prejmejo v prvih petnajstih dnevih enako plačilo, kot velja za starševski dopust, za preostalih 75 dni pa so upravičeni do plačanih prispevkov v višini minimalne plače (*ibid.*). Tudi dopust za nego družinskega člana je v Sloveniji plačana odsotnost z dela z 80-odstotnim nadomestilom plače.

ZNAČILNOSTI IN VLOGA DRUŽINSKIH CENTROV V RAZLIČNIH SISTEMIH BLAGINJE

V nadaljevanju analiziramo vlogo družinskih centrov v izbranih državah, predstavi-

⁵ T. i. *gender employment gap* pomeni razliko med celotno stopnjo zaposlenosti in stopnjo zaposlenosti žensk v določeni državi.

cah posameznih sistemov blaginje. Pri večini držav smo naleteli na izrazito pomanjkanje podatkov o ureditvi družinskih centrov, zato smo se oprli na okvirne opise značilnosti teh centrov v posamezni državi. Ti so precej heterogeni. Zbrani podatki kljub temu omogočajo identifikacijo smeri razvoja družinskih centrov in prevladujoče vloge družinskih centrov v posamezni državi.

Nemčija

Izhodišče razvoja družinskih centrov v Nemčiji je bil nezavidljiv položaj žensk z majhnimi otroki v javni sferi. Koncept se je razvil v okviru raziskovalnega projekta o izobraževanju in svetovanju za starše (1976–1980) v raziskovalni instituciji Deutsches Jugend Institut. V obdobju ustanovitve prvih družinskih centrov v Nemčiji je starševski dopust trajal tri leta in to je poleg splošne majhne vključenosti žensk z majhnimi otroki na trg dela vplivalo na izključenost žensk iz javne sfere. Zaradi temeljev v feminističnih emancipacijskih praksah in osnovnega poudarka na krepitvi moči žensk in spodbujanja njihove participacije v javni sferi so izvirno zanje uporabljali izraz »materinski« centri, šele v zadnjih letih se ob tem poimenovanju uveljavlja tudi izraz družinski centri (Hoenigschmid 2011). Ti centri v Nemčiji izvirno pomenijo neformalen prostor, ki ženskam na podlagi ideje »pomoči za samopomoč« omili z materinstvom povezana občutja socialne izolacije in hkrati olajša vrnitev na trg dela (Jaekel *et al.* 2002). V zadnjem desetletju pa se družinski centri v Nemčiji razvijajo v prava kooperativna omrežja, ki povezujejo doslej ločene ponudbe za starše in otroke in tako ustvarjajo sinergijske učinke. Nekateri centri so prerasli tudi v večgeneracijske centre⁶.

Družinski centri so se po Nemčiji, pa tudi po nekaterih drugih evropskih državah, zelo

razširili po publiciranju knjige »Matere v centru – materinski centri« (Deuschle 1985), ki so jo spisale ustanoviteljice prvih treh centrov. Značilen center deluje kot zbirališče, javna dnevna soba, odprta tako med delovniki kot za konec tedna. V središču je kavarnica. Poleg druženja mater (staršev, starih staršev ipd.) z otroki se po navadi v družinskem centru spontano razvija ponudba številnih dejavnosti in storitev, ki jo zagotavljajo matere same: varstvo otrok, topli obroki, tržnica, likanje, razne delavnice in seminarji, športne dejavnosti, masaže ipd. Delo v dnevnem varstvu otrok in kavarnici, če center obsega tudi slednjo, je plačano na podlagi urne postavke – matere so plačane za koordinacijo, likanje, učenje igranja glasbil, kuhanje dnevnih toplih obrokov, vodenje rekreacijskih dejavnosti, pravno svetovanje ipd. Delovanje družinskih centrov lahko vključuje tudi projekte in programe samopomoči, ki jih prav tako vodijo matere. Nekatero matere so v družinskem centru celo zaposlene za polovični delovni čas (Jaekel *et al.* 2002). Kot taki so se centri izkazali za zelo uspešne z vidika lažjega vračanja (ali vstopanja) žensk na trg dela, tudi v pogledu ustvarjanja novih delovnih mest in zaslužka. Poleg tega so se zaradi svojega poznavanja potreb družin razvili v pomembne sogovornike za družinska in mladinska politična vprašanja. Pogosto imajo tudi pomemben glas v lokalni politiki kot zagovorniki potreb družin (*ibid.*).

Kot kaže novejša evalvacija nemških družinskih centrov (Diller *et al.* 2008), se v zadnjem desetletju v okviru družinskih centrov povezujejo različni obstoječi akterji/institucije s podporno ponudbo za otroke. Tako postajajo družinski centri pomembno križišče lokalnih omrežij in cilj na potrebe družin usmerjene, integrirane ponudbe. Primeri programov, ponudb, ki se povezujejo, so poleg srečevališča, zbirališča še: razširitev institucionalnega varstva otrok, starševska izobraževanja, jezikovni tečaji za starše z migrantskim ozadjem, profesionalno svetovanje o vzgoji, skupno delo z drugimi socialnimi službami, zdravniki in drugimi akterji s področja zdravstva, gospodinjiski servisi (npr. s ponudbo čiščenja,

⁶ Program večgeneracijskih centrov s poudarkom na medgeneracijskem povezovanju, ki se v Nemčiji v zadnjih nekaj letih pospešeno razvijajo, je leta 2006 razvilo nemško Ministrstvo za družino, upokojece, ženske in mladino. Nemška vlada trenutno podpira približno 500 takih hiš (Nemški akcijski program večgeneracijskih hiš 2012).

varstva) ipd. Pravzaprav nastajajo prava kooperativna omrežja, katerih cilj je sistematično skupno delo. Centri tako pomembno pripomorejo k razvoju skupnostno, sosedsko usmerjene socialne infrastrukture in spodbujajo »novo«, skupnostno kulturo skrbi za otroke. Diskurzivno gledano se je poudarek premaknil s krepitve moči mater na krepitev starševskih kompetenc in izboljševanje združevanja zaposlitvene in družinske sfere (*ibid.*).

Družinski centri pa niso namenjeni zgolj materam in njihovim otrokom, temveč že v izhodišču tudi očetom. V zadnjih nekaj letih je na vključitvi očetov oziroma celotnih družin v velikem številu centrov prav poseben poudarek (Diller *et al.* 2008). Ob promociji družinskih centrov kot prostorov za celotno družino se udejstvovanje moških povečuje. Odvisno od velikosti in dolžine obstoja obsegajo nemški centri med 50 in 500 družin iz soseske (UN-Habitat 2002).

Družinski centri v Nemčiji se na regionalni ravni združujejo v mrežne centre. Centri se pojavljajo v vseh regijah, v nekaterih (npr. Severno Porenje-Vestfalija) so bolj zastopani kot v drugih, odvisno od regionalne podpore. Več kot 400 obstoječih centrov v Nemčiji tvori t. i. Zvezo nemških materinskih centrov (www.muetterzentren-bv.de), vendar je pa (neznano) število vseh nemških družinskih centrov precej večje (npr. na spletni strani Zveze družinskih centrov regije Severno Porenje-Vestfalija, www.familienzentrum.nrw.de, je naveden podatek o 2000 centrih samo v tej regiji). Od teh več kot 400 centrov se je od začetka spodbujanja ustanavljanja večgeneracijskih centrov v Nemčiji (leta 2007) 29 centrov razvilo v večgeneracijske centre. Zvezo podpirajo različni akterji, med drugimi Ministrstvo za družinske zadeve, starejše občane, ženske in mladino ter Fundacija Apple Tree. Nemške regije (npr. njihova ministrstva za družino) in mestne občine v različni meri in na različne načine finančno in tudi drugače prispevajo družinskim centrom. Tudi država prispeva družinskim centrom, posebej v primerih, ko ti obsegajo tudi institucionalno varstvo. Pogosto je za ustanovitev potreben tudi zasebni kapital (recimo v obliki doniranja opreme). Tudi sicer

se centri v precejšnji meri finančno vzdržujejo s pomočjo prostovoljnih prispevkov, članarin, donacij, sponzorstev, oddajanja prostora (recimo za otroške rojstnodnevne zabave).

Švedska

Švedski model družinskih centrov izhaja iz koncepta širitve dostopnega javnega zdravstva. Konkretno temelji na nacionalnem Akcijskem programu za javno zdravstveno delo 2002–2006, v katerem se je eden od ciljev nanašal na ustanovitev t. i. družinskih centrov, namenjenih družinam s predšolskimi otroki. Ti centri so integrirane oblike in obsegajo kompleksno ponudbo za starše in otroke: materinski zdravstveni center (storitve, ki se nanašajo na reproduktivno zdravje žensk, in tečaji za starše), otroški zdravstveni center, servis za socialne storitve, kot so finančna izplačila za porodniški in starševski dopust, posredovanje socialnih informacij (konkretno: pisarna s socialnim svetovalcem/-ko) in t. i. center za predšolske aktivnosti, namenjen staršem in njihovim predšolskim otrokom za igro, pedagoške dejavnosti in socialne interakcije. Center je po organiziranosti podoben nemškemu modelu družinskega centra, saj gre predvsem za neformalni prostor srečevanja otrok in njihovih staršev (Abrahamsson *et al.* 2009, Lindskov 2010). Recimo, nemški model družinskega centra se v zadnji fazi približuje švedski integrirani obliki centra s celovitejšo podporno ponudbo za družine.

Primarni namen vključevanja v center za predšolske dejavnosti je skrb za blaginjo otrok, pomembni pa so tudi srečevanje drugih staršev, izmenjava izkušenj in pridobivanje strokovne pomoči. Program centrov je oblikovan v skladu z ugotovljenimi socialnimi dejavniki, ki vplivajo na zdravje in blaginjo družin kot celote in posameznih družinskih članov. Poudarek je na interakcijah, druženju, vzpostavljanju prijateljstev, ustvarjanju socialnih mrež, krepitvi samozavesti, povečanju zaupanja ipd. (Abrahamsson *et al.* 2009). Osnovni cilji centrov za predšolske dejavnosti so definirani kot (*ibid.*): zagotavljanje prostora in prijetne atmosfere za druženje in srečevanje družin; krepitev

medsebojnega povezovanja, mreženja staršev in otrok; zagotavljanje možnosti za učenje in razvoj spretnosti (otrok in staršev); zagotavljanje socialne pomoči; center znanja in informacij; skrb za dobro počutje in uživanje ob preživljanju časa z otroki, integracija (npr. imigrantskih) družin in krepitev vezi med starši in otroki. S tem centri za predšolske dejavnosti pomembno pripomorejo k najpomembnejšemu cilju ustanavljanja družinskih centrov na Švedskem, definiranemu kot zagotavljanje mreže pomoči družinam, ki s svojimi storitvami izboljšuje zdravstvene razmere in blaginjo družin (*ibid.*).

Struktura obiskovalcev centrov za predšolske dejavnosti po navadi odslikava strukturo prebivalstva v okolici, še posebej pa jih uporabljajo matere na dopustu za nego in varstvo otroka s svojimi otroki. Delež očetov, ki prihajajo v center, je manjši od deleža očetov, ki na območju centra koristijo dopust za nego in varstvo otroka. Sicer pa švedski model centrov za predšolske dejavnosti eksplicitno poudarja enakost spolov in si centri zato prizadevajo povečati obiskovanje centrov med očeti z majhnimi otroki in informirati očete o možnostih, ki jim jih centri ponujajo. Obiskovanje centrov je brezplačno (*ibid.*).

Ustanavljanje družinskih centrov se je na Švedskem začelo v devetdesetih letih 20. stoletja. Ključno pobudo za prve centre so dali strokovnjaki na področju zagotavljanja blaginje otrok in univerzitetni raziskovalci. Leta 2007 je tako na Švedskem delovalo približno 131 družinskih centrov in razpršeni so bili po vsej državi (Lindskov 2010). Povezani so v Švedsko združenje družinskih centrov (www.familjecentraler.se). Upravljajo jih skupaj občine in regionalni zavodi za varstvo zdravja ter so kot taki javno financirani (Abrahamsson *et al.* 2009) in zato tudi pogosto locirani v prostorih občin. Vendar pa centri niso formalno priznani v nobenem zakonu in prav tako ni nacionalnih smernic ali splošne obveze, da bi lokalne oblasti morale zagotoviti tak servis. Jih pa uradno priznavata in podpirata Švedski nacionalni odbor za zdravje in blaginjo ter Švedski nacionalni inštitut za javno zdravje. Leta 2008 so bili ti centri pogosto omenjeni kot uveljavljena oblika podpore družinam z majhnimi otroki v vladni nacionalni strategiji za pomoč staršem

(*ibid.*). Ta strategija je predvidela nadaljnjo širitev družinskih centrov po državi.

Temelj švedskega koncepta centra za predšolske dejavnosti je delo v centru zaposlenih strokovnjakinj in strokovnjakov. Njihovo delo pa dopolnjuje tudi vloga družinskih članov, saj se programi po načelu integrativnega vključevanja družin oblikujejo za družine in skupaj z družinami. Lindskov (2010) kljub temu poudarja, da je iskanje oblik aktivnejše participacije otrok in staršev pri načrtovanju in razvoju takšnih praks izziv za družinske centre na Švedskem.

Združeno kraljestvo

V Združenem kraljestvu se družinski centri razvijajo od sedemdesetih let 20. stoletja. Children's Society, angleška dobrodelna organizacija, povezana s cerkvijo v Angliji, naj bi bila iniciatorica prvega leta 1978. Deseletje pozneje so zaradi uspešnosti postali del zakonodaje – statut Children Act (1989) od lokalnih oblasti zahteva, da varujejo in promovirajo blaginjo pomoči potrebnih otrok in promovirajo razvoj teh otrok znotraj njihovih družin s pomočjo ustreznih servisov. Poleg tega ta statut opredeljuje nujnost zagotovitve družinskih centrov kot prostorov srečevanja staršev z otroki in preventive. Pomembna prelomnica v razvoju modela družinskih centrov v Združenem kraljestvu je leto 1997, ko se je začela razvijati strategija varstva otrok in je izobraževalni pristop dobil prednost pred pristopom socialnih servisov (s preokupacijo na tveganjih) (Warren-Adamson 2006).

Do leta 1997, v t. i. prvem obdobju »gibanja družinskih centrov«, so centre večinoma vodili in sponzorirali t. i. Oddelki za socialne servise. Centri so bili zelo povezani s preventivno agendo teh oddelkov. Poimenovanje ni bilo enotno, poleg imena družinski center zasledimo recimo še: »centri staršev in otrok«, »otroški centri«, »rezidenčni družinski centri«, »skupnostne igralnice«, »družinski resursni centri«. V tem obdobju so bili centri razumljeni predvsem kot »resursni« centri sosesk, ki ponujajo različne možnosti in dejavnosti, od prostora za srečevanje s kavarnico/

kuhinjo, različnih delavnic do intervencij, kot so družinska terapija, mediacija, krizni menedžment, svetovanje o izboljševanju odnosa znotraj družine. Ta model se ponekod ohranja tudi v drugem obdobju. Vloga centrov v prvem obdobju je bila predvsem: zagotavljanje podpore družini, posebej staršem s težavami pri starševanju, preprečevanje razpada družine, krepitev socialnega kapitala družin. Veliko centrov se je osredotočalo (tudi) na zaščito otrok. Warren-Adamson (*ibid.*) meni, da je šlo za zmes skupnostnega in socialnega dela ter dnevnega varstva.

Ob zelo raznovrstni ponudbi so bile tudi metode dela raznovrstne (recimo konzultativne skupine, skupine za samopomoč ipd.), poleg redno zaposlenih so sodelovali tudi prostovoljci in prostovoljke. Tudi obiskovalce in obiskovalke (predvsem matere) so spodbujali k medsebojnemu mentoriranju. Ne tako redko so matere najprej prihajale v center kot obiskovalke, potem so postale prostovoljke, nato so se občasno ali za polovični delovni čas zaposlile. Tako so pridobile znanja, spretnosti, izkušnje, ki so jim koristile pri nadaljnji poklicni poti (Ranson, Rutledge 2005).

Centri so bili tudi baza za socialne delavke in delavce v dani lokalni skupnosti (Warren 1986). V tem obdobju se je pojavilo več tipologij centrov; med najbolj znanimi je Holmanova (1988), ki razločuje med: modelom, usmerjenim na stranko, modelom soseske in modelom razvoja skupnosti. Pozneje je ta tipologija pogosto uporabljena v kontekstu razprav o družinskih centrih (gl. De' Ath 1989). Čeprav so bili starši v večini centrov lahko na različne načine aktivno udeleženi, so le zelo redko centre tudi soupravljali.

Ponudba je bila namenjena celotni družini, tako staršem kot otrokom, pa tudi starim staršem, vendar so bili očetje in stari starši podprezentirani kot obiskovalci. So pa centri veliko delali samo z materami, manj z materami in otroki skupaj. V zadnjih letih centri promovirajo tudi različne oblike sodelovanja očetov (Ghate *et al.* 2000).

V obdobju po letu 1997 se je z vladno agencijo »Vsak otrok je pomemben« (angl. Every Child Matters) razvila strategija holistične

skrbi za otroke in poudarek pri družinskih centrih se je premaknil v smeri bolj integralne ponudbe programov v podporo družin. Poleg možnosti druženja (ta se ponekod celo izgublja) obsega zelo različne dejavnosti, npr. svetovanje, terapije, zdravstveno oskrbo, varstvo otrok, rekreacijo in šport, izobraževanje odraslih ipd. (Warren-Adamson 2006). Poleg pristopa socialnega servisa, ki priskrbi modele dobrega starševanja, se krepí pristop izobraževalnih servisov z učenjem z dialogom in spraševanjem o sebi, recimo v obliki deliberativnih skupin (Ranson, Rutledge 2005). Centri so še bolj eksplicitno videni kot katalizatorji skupnostnega razvoja, poudarja se predvsem njihove sinergijske učinke. Centre že po tradiciji ustanavljajo na pobudo različnih oddelkov lokalnih oblasti, z njimi upravlja zasebni neprofitni sektor, v nekaterih (redkih) primerih gre tudi za partnerstva s tržnim zasebnim sektorjem.

Družinski centri v Združenem kraljestvu so multidisciplinarni in locirani po lokalnih skupnostih – s poudarkom na deprivilegiranih področjih (Warren-Adamson 2006). Natančnih števil na ni uspelo pridobiti, le podatek, da je bilo leta 1999 v Angliji in Walesu 500 preventivnih družinskih centrov (Ghate *et al.* 2000).

Italija

Za Italijo je značilno, da je področje pomoči družinam tradicionalno ostajalo v okviru sorodstvenih omrežij, pri tem pa so družinam obilno pomagale cerkvene organizacije, ki imajo v Italiji dolgotrajno dobrodelno in filantropsko tradicijo (Ranci, Montagnini 2010). Druga vrsta zasebnih neprofitnih organizacij, ki so v Italiji ponujale pomoč družinam, so zasebne neprofitne organizacije, ki so nastale po načelu vzajemnosti (*ibid.*)⁷. Država je zaradi močne povezanosti družine s Katoliško cerkvijo vse od združitve v enotno državo (razen v obdobju fašizma) razmeroma malo

⁷ Med vzajemne organizacije so za področje družinskih centrov aktualni deli delavskih združenj in sindikalnih organizacij, ki so v okviru medsebojne pomoči delavcem, predvsem pa delavkam, razvijali storitve za pomoč družinam (Ranci, Montagnini 2010).

posegala na področje družinskih storitev in ima na nacionalni ravni eno najmanj razvitih družinskih politik v Evropi (De Rose *et al.* 2008). Družinske politike se v storitvenem delu razvijajo na regionalni ravni, zato najdemo v Italiji v razvitosti storitev za družine in njihovi ponudbi velike regionalne razlike⁸. Zato sta tudi sama razvejenost in ponudba družinskih centrov v Italiji zelo različni. V nadaljevanju predstavljamo nekaj osnovnih lastnosti družinskih centrov, ki najbolj opišejo italijanski kontekst.

Večino družinskih centrov v Italiji ustanovijo in upravljajo neprofitne organizacije Katoliške cerkve, finančno pa jih podpirajo občine. Ker so zasebne neprofitne organizacije v Italiji primarni izvajalec storitev za družine oziroma storitve izvajajo za državo (njihova vloga je suplementarna), so informacije o družinskih centrih v posameznih občinah navedene v okviru spletnih strani, namenjenih »storitvam za državljane«. Najpogostejša oznaka za družinske centre je »center za družine« (Centro per le Famiglie), nekatere pa najdemo tudi z imenom »skupni prostor« (Spazio insieme).

Dejavnosti »centrov za družine« so različne, tudi zaradi specifičnosti regionalnih ureditev, tako rekoč vsi pa vključujejo vsebine⁹:

- dnevno varstvo/druženje za otroke do treh let (Centri per bambini e genitori), kamor prihajajo najmlajši otroci skupaj s svojimi starši, starimi starši, skrbniki ali varuškami (v Italiji od leta 1971 sicer občine ustanavljajo vrtce za otroke, mlajše od treh let, vendar je vključenost v takšno obliko dnevnega varstva majhna),
- prostore za druženje – med seboj se razlikujejo po stopnji formaliziranosti,
- izobraževalne storitve – zajemajo tako učno pomoč za učence, ki jo potrebujejo, kot tudi različna izobraževanja s področja starševstva,
- informacijski center – družinski centri delujejo tudi kot informacijski centri, kjer lahko

družine pridobijo informacije o vseh obstoječih storitvah in oblikah pomoči družinam v določeni regiji ali občini,

- različne podporne skupine, na primer skupina za matere samohranilke, skupina za stare starše, skupina za razvezane starše, skupina za otroke razvezanih staršev ipd.,
- športne dejavnosti.

Številni centri obsegajo tudi programe družinske mediacije in psihološka svetovanja na različnih področjih, od svetovanja staršem o starševskih vlogah, partnerskega svetovanja pa vse do svetovanja otrokom ter pomoč najstnikom pri odraščanju. V zadnjih dveh desetletjih ponuja vedno več družinskih centrov tudi storitve, ki so usmerjene na integracijo priseljenskih družin.

Ker so storitve, ki jih ponujajo italijanski družinski centri, večinoma strokovne, jih izvajajo profesionalci. Ni pa nam uspelo pridobiti podatka o tem, koliko opravljajo profesionalci v družinskih centrih delo kot prostovoljci in ali so tam zaposleni.

Italijanski družinski centri so družinam na voljo vsak dan, razen ob nedeljah, delovni čas pa se razlikuje od enega centra do drugega. Odprti niso ves dan, ampak je delovni čas deljen. Nekateri družinski centri so odprti tako dopoldne kot tudi popoldne, drugi pa le v enem od obeh delov dneva.

SKLEP

Primerjalna analiza sistemov blaginje in družinskih centrov potrjuje izhodiščno predpostavko, da sistem blaginje in torej stopnja defamiliarizacije vplivata na prevladujočo smer razvoja družinskih centrov v posamezni državi in na njihovo vlogo.

Podatki nakazujejo, da je na Švedskem, v najbolj defamiliarizirani državi iz našega nabora, za družinske centre značilna izrazito komplementarna vloga zelo dobro razvitim storitvam javnega sektorja na področju družinske politike. Družinski centri obsežno razvito mrežo javnih storitev dopolnjujejo oziroma nadgrajujejo z »nadstandardnimi« storitvami, za katere prav tako skrbi predvsem država, ne pa zasebni sektor. Storitve, ki jih ponujajo, se

⁸ Tudi zakonodaja s področja storitev v pomoč družini v veliki meri sprejemajo na regionalni ravni. Npr. za regijo Emilia-Romagna gl. Zakonodaja regije Emilia-Romagna (2012).

⁹ V tem delu so povzeti podatki iz vseh spletnih virov, ki smo jih pridobili in uporabili pri delu o družinskih centrih v Italiji.

kakovostno razlikujejo od osnovnih storitev javnega sektorja. Vse storitve skupaj pa omogočajo družinam s predšolskimi otroki visok standard zadovoljevanja potreb in lajšanje usklajevanja zasebnega in poklicnega življenja. To je razvidno tudi iz podatka o visoki stopnji zaposlenosti žensk. Švedski družinski centri so integrirana in celovita oblika programov pomoči družinam. Velik poudarek je namenjen potrebam staršev in otrok po druženju, skupnem preživljanju prostega časa, skupnostnem povezovanju, informiranosti, svetovanju in kontinuiranem izobraževanju.

Švedski nasproten je primer Italije. V tej državi imajo družinski centri izrazito suplementarno vlogo in pogosto delujejo tudi kot centri za dnevno varstvo otrok in s tem zapolnjujejo vrzel pomanjkanja javnega otroškega varstva v Italiji. Tu se kaže poudarek na načelu subsidiarnosti in s tem povezani visoki stopnji familiarizacije, saj je skrb za družino in otroke prepuščena predvsem družini, kot druga možnost pa so na voljo storitve zasebnih neprofitnih organizacij, ki, kar zadeva družinske centre, ponujajo predvsem dnevno otroško varstvo. Družinske centre v Italiji pogosto ustanavlja Cerkev, sofinancirajo pa jih lokalne skupnosti. Preostale storitve družinskih centrov kot nadgradnja otroškemu varstvu so sekundarnega pomena. Družinski centri v Italiji imajo tako predvsem suplementarno vlogo, saj zapolnjujejo vrzel pomanjkanja državne skrbi za družinsko politiko in tako v skladu z načelom subsidiarnosti dopolnjujejo primarno skrb družine. To je vidno tudi iz podatkov o nizki stopnji zaposlenosti žensk v Italiji. Za Italijo v veliki meri še vedno velja, da se mora ženska odločiti med kariero in družino. To se kaže tudi v eni najnižjih stopenj rodnosti v Evropi.

Družinski centri v Nemčiji izhajajo iz feminističnih emancipacijskih praks in so prvotno poudarjali predvsem krepitev moči ter priložnost za aktivacijo žensk, v zadnjem času se razvijajo v integrirane skupnostne centre s poudarkom na podpori družin z otroki in vseh družinskih članov. Ti centri imajo torej komplementarno vlogo s storitvami pomoči družinam, v prvotni fazi posebej ženskam, zadovoljevanju potreb druženja in preživljanju

prostega časa, kot tudi suplementarno vlogo, ko ti centri izvajajo tudi dnevno varstvo otrok. Lahko bi rekli, da je za vlogo nemških družinskih centrov značilna vmesna pozicija med dvema poloma, Švedsko in Italijo, in izhaja iz srednje visoke stopnje familiarizacije.

V Združenem kraljestvu se v značilnostih družinskih centrov zrcali liberalni sistem blaginje, ki temelji na načelu »preverjene potrebe«. Osnovni cilj tega načela je odprava revščine, mehanizem pa ugotavljanje potrebe po dejanski pomoči za preživetje (*means-testing*). S tem želi država doseči, da so do ugodnosti zaradi socialnih pravic upravičeni zgolj tisti, ki pomoč tudi zares potrebujejo (Kopač, Rakar 2010). Čeprav je v poznejših vladnih dokumentih poudarjen premik v primat izobraževalnega pristopa družinskih centrov, ki naj bi nadomestil pristop družinskih centrov kot socialnih servisov, je slednji še vedno navzoč. Premik od poudarka na področju socialnega varstva, na kurativi in pomoči marginaliziranim družinam, ki so socialno ali kako drugače prikrajšane, se dogaja počasi. V Združenem kraljestvu je tako vloga družinskih centrov predvsem suplementarna, se pravi, da storitve, ki naj bi jih zagotavljal predvsem javni sektor, ne le dopolnjujejo, temveč precej nadomeščajo.

In kaj bi lahko rekli za slovenski koncept in prakso družinskih centrov? Razvoj družinskih centrov je v Sloveniji predviden z Resolucijo o temeljih oblikovanja družinske politike v Republiki Sloveniji (1993), v okviru posebnih služb na področju družbenih služb, ki jih najbolj izvajajo zasebne neprofitne organizacije. Programi družinskih centrov so predmet javnih razpisov Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve (MDDSZ) za sofinanciranje programov v podporo družini in v teh razpisih je tudi določena njihova definicija ter zahtevani pogoji, ki jih morajo izpolnjevati. Po konceptualizaciji družinskih centrov iz javnega razpisa za sofinanciranje programov v podporo v družini v letih 2010–2011 MDDSZ (2010) so družinski centri zadovoljevali predvsem ožje interese posameznih skupin, predvsem družine s »težavami«, po zadnji definiciji iz drugega razpisa za sofinanciranje programov družinskih centrov z začetka leta 2012 pa je

precej bolj poudarjena preventivna vloga te institucije. Prvi razpis je potrebe družin po nestrukturiranih dejavnostih, druženju in neformalnemu povezovanju povsem zanemaril, drugi pa je vsaj v definiciji (ne pa eksplicitno v zahtevanih pogojih) poudaril tudi ta vidik. Ne glede na razvoj koncepta pa imajo družinski centri v Sloveniji predvsem komplementarno vlogo, podobno kot v socialno-demokratskem modelu države blaginje. Storitve družinskih centrov dopolnjujejo ponudbo javnega sektorja, ki ostaja primarni ponudnik predvsem storitev javnega varstva za otroke.

VIRI

- ABRAHAMSON, P. (1996), *Postmodern welfare*. Paper prepared for the 27th ICSW International Conference. Hongkong.
- ABRAHAMSSON, A., BING, V., LÖFSTRÖM, M. (2009), *Summary of the report: An Evaluation of Family Centres in Region Västra Götland, Sweden*. Dostopno na: <http://www.vgregion.se/folkhalsa> (29. 12. 2010).
- ČRNAK-MEGLIČ, A. (2000), *Vpliv (tipov) države blaginje na obseg in vlogo neprofitno-volonterskega sektorja v sodobnih družbah*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede (doktorska disertacija).
- DE'ATH, E. (1989), The family centre approach to supporting families. *Child Welfare*, 68, 2: 197–207.
- DE ROSE, A., RACIOPPI, F., ZANATTA, A. L. (2008), Italy: Delayed adaptation of social institutions to change in family behaviour. *Demographic research* 19: 665–703.
- DEUSCHLE, D. (1985), *Mütter im Zentrum – Mütterzentrum: Wo Frauen mit ihren Kindern leben*. München: Goldmann.
- DILLER, A., HEITKÖTTER, M., RAUSCHENBACH, T. (ur.) (2008), *Familie in Zentrum: Kinderfördernde und elternunterstützende Einrichtungen – aktuelle Entwicklungslinien und Herausforderungen*. München: Verlag Deutsches Jugendinstitut.
- EGGE (2009), *The provision of child care services*. A comparative review of 30 European countries. European Commission's Expert Group on Gender and Employment Issues (EGGE), Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal opportunities.
- ERLER, D. (2009), GERMANY. V: MOSS, P. (ur.), *International Review of Leave Policies and Related Research*. Employment Relations Research Series. London: Employment Market Analysis and Research (102: 186–193).
- ESPING-ANDERSEN, G. (1990), *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- (1999), *Social foundations of postindustrial economies*. New York: Oxford University Press.
- EUROSTAT (2010). Dostopno na: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Employment_statistics (25. 1. 2012).
- GHATE, D., SHAW, C., HAZEL, N. (2000), *Fathers and family centres: Engaging fathers in preventive services*. Joseph Rowntree foundation.
- GIOVANNINI, D. (2009), Italy. V: MOSS, P. (ur.), *International review of leave policies and related research*. Employment Relations Research Series. London: Employment Market Analysis and Research (102: 230–238).
- HOENIGSCHMID, C. (2011), *Wir leben Leben*. Predstavljena brošura. Hamburg: Muetterzentrenbundesverband. Dostopno na: http://www.muetterzentren-bv.de/attachments/Muetterzentren%20Bundesverband%20eV_Broschuere%20deutsch.pdf (12. 1. 2012).
- HOLMAN, R. (1988), *Putting families first – prevention and child care*. Basingstoke, London: Macmillan Education Ltd.
- JAECKEL, M., LAUX, A., BRYANT, G. (ur.) (2002), *Mothers in the center – Mother centers*. Mother Center International Network of Empowerment.
- KOLARIČ, Z., ČRNAK-MEGLIČ, A., VOJNOVIČ, M. (2002), *Zasebne neprofitno-volonterske organizacije v mednarodni perspektivi*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- KOLARIČ, Z., KOPAČ, A., RAKAR, T. (2009), The Slovene welfare system: Gradual reform instead of shock treatment. V: Schubert, K., Heglich, S., Bazant, U. (ur.), *The Handbook of European welfare systems*. London, New York: Routledge (444–461).
- KOLARIČ, Z., KOPAČ, A., RAKAR, T. (2011), Welfare states in transition: The development of the welfare system in Slovenia. V: Stambolieva, M., Dehnert, S. (ur.), *Welfare states in transition: 20 years after the Yugoslav welfare model*. Sofia: Friedrich Ebert Foundation (288–309).
- KOPAČ, A., RAKAR, T. (2010), *Redistributivna pravičnost v slovenskem sistemu socialne varnosti: Od zaslužnosti k preverjeni potrebi?*. Družboslovne razprave, 26, 63: 7–28.

- LEWIS, J. (1992), Gender and the development of welfare regimes. *Journal of European Social Policy*, 2, 3: 159–173.
- (2002), *Gender and welfare state change*. European Societies, 4, 4: 331–357.
- LINDSKOV, C. (2010), *Family Centre Practice and modernity: A qualitative survey from Sweden*. Kristianstad: University College of Kristianstad (doktorska disertacija).
- Nemški akcijski program večgeneracijskih hiš (2012). Dostopno na: <http://www.mehrgenerationenhaeuser.de> (1. 6. 2012).
- O'BRIEN, M., MOSS, P. (2009), United Kingdom. V: Moss, P. (ur.), *International review of L leave policies and related research*. Employment Relations Research Series. London: Employment Market Analysis and Research (102: 337–347).
- OECD (2012), *Family data base*. Dostopno na: <http://www.oecd.org/els/social/family/database> (25. 1. 2012).
- RAKAR, T. (2007), *Razvoj cerkvenih šol v postsocialističnih družbah*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- RANCI, C., MONTAGNINI, E. (2010), The impact of commodification of social care on the role and identity of the third sector in Italy. V: Evers, A., Zimmer, A. (ur.), *Third sector organizations facing turbulent environments. Sports, culture and social services in five European countries*. Baden-Baden: Nomos.
- RANSON, S., RUTLEDGE, H. (2005), *Including families in the learning community*. Joseph Rowntree foundation (poročilo).
- Resolucija o temeljnih oblikovanju družinske politike v Republiki Sloveniji (1993), Ur. l. RS, št. 40/1993 z dne 17. 7. 1993.
- ROSE-ACKERMAN, S. (1990), Competition between non-profits and for-profits: Entry and growth, *Voluntas*, 1, 1: 13–25.
- STROPNIK, N. (2009), Slovenia. V: Moss, P. (ur.), *International review of leave policies and related research*. Employment Relations Research Series no. 102. London: Employment Market Analysis and Research (293–301).
- UN-HABITAT (2002), Mother centre international network best practices database. Dostopno na: <http://www.unhabitat.org/bestpractices/> (5. 1. 2011).
- VOGEL, J. (1999), The European »welfare mix«: Institutional configuration and distributive outcome in Sweden and the European Union. A longitudinal and comparative perspective. *Social Indicators Research*, 48: 245–297.
- (2003), The family. *Social Indicators Research*, 64: 393–435.
- WARREN, C. (1986), Towards a family centre movement: Reconciling daycare, child protection and community work. *Child Abuse Review*, 1: 10–16.
- WARREN-ADAMSON, C. (2006), Research review: Family centres – a review of the literature. *Child & Family Social Work*, 11: 171–182.
- Zakonodaja regije Emilia-Romagna (2012). Dostopno na: http://demetra.regione.emilia-romagna.it/al/monitor.php?pg=Title_leggi.htm&pg_dir=p&pg_t=text/html&pg_a=y (1. 6. 2012).

Polona Dremelj

VIRI POMOČI IN OPORE DRUŽIN V OKOLIŠČINAH POZNE MODERNE

Predstavljeni so ključni viri pomoči in opore družini in posameznikom v njej v Sloveniji. Ugotovitve temeljijo na dveh empiričnih raziskavah, in sicer na anketi o porabi časa (Statistični urad Republike Slovenije, 2000) in na omrežjih socialne opore prebivalcev Slovenije (2002). Ugotovljeno je, da so družinski člani eden najpomembnejših virov pomoči družini in da zagotavljanje opore temelji na odgovornostih, ki so opredeljene glede na spolno delitev dela v družini. V zvezi s prvo ugotovitvijo se poraja vprašanje pomanjkanja virov socialne opore nekaterih družin oziroma posameznikov v njih, ki imajo na voljo malo družinskih članov, na katere se lahko obrnejo po pomoč in oporo. Glede druge ugotovitve pa je možno reči, da so ženske zaradi svoje vloge v družini večkratno obremenjene, saj opravljajo večino dela v okviru gospodinjstva in družine ter zagotavljajo oporo odraslim članom družine. V skladu s tem avtorica ponuja nekatere rešitve v okviru ponudbe družinskih centrov, ki lahko delujejo po eni strani kot prostor širjenja socialnega omrežja družine in po drugi strani kot pomemben vir formalne pomoči družinam.

KLJUČNE BESEDE: družina, socialna opora, omrežje socialne opore, formalna opora.

Polona Dremelj, doktorica sociologije, je zaposlena na Inštitutu Republike Slovenije za socialno varstvo kot strokovno raziskovalna sodelavka. Ukvarja se s socialno, invalidsko in družinsko politiko, evalvacijami s področja socialnega varstva in omrežji socialne opore različnih skupin prebivalcev. Kontakt: polona.dremelj@guest.arnes.si.

Tatjana Rakar, Ružica Boškić, Metka Kuhar

DRUŽINSKI CENTRI V RAZLIČNIH SISTEMIH BLAGINJE

Družinski centri kot oblika programov pomoči družini sodijo med pomembne ukrepe države blaginje pri spodbujanju družini prijaznega okolja za usklajevanje poklicnega in zasebnega življenja ter uresničevanju politike enakih možnosti. Obstoječi blaginjski sistemi, to so konservativno-korporativistični,

socialno-demokratski, liberalni, katoliški in nekdanji državno-socialistični, temeljijo na različnih hierarhijah sfer (trg, država, civilna družba in skupnost), iz katerih posamezniki pridobivamo sredstva za zagotavljanje socialne varnosti in blaginje. Razlike v hierarhiji sfer vplivajo na različno stopnjo dekomodifikacije in defamiliarizacije v družbi. Zato se tudi značilnosti, razvoj in vloga družinskih centrov med sistemi blaginje razlikujejo. V članku na podlagi primerjalne analize osnovnih značilnosti družinskih centrov v izbranih državah pokažemo, da sistem blaginje in torej stopnja defamiliarizacije vplivata na prevladujočo smer razvoja družinskih centrov in na njihovo vlogo v posamezni državi.

KLJUČNE BESEDE: družinska politika, defamiliarizacija, storitve za družine.

Tatjana Rakar je doktorica sociologije, docentka za področje sociologije, raziskovalka na Inštitutu Republike Slovenije za socialno varstvo v Otroški opazovalnici. Ukvarja se s socialno in družinsko politiko ter področjem civilno-družbenih organizacij. Kontakt: tatjana.rakar@guest.arnes.si.

Ružica Boškić je univerzitetna diplomirana sociologinja, raziskovalka na Inštitutu Republike Slovenije za socialno varstvo v Otroški opazovalnici. Ukvarja se z družinsko politiko in socialno politiko, s poudarkom na vlogi uporabnikov pri zagotavljanju socialne blaginje. Kontakt: ruzica.boskic@guest.arnes.si.

Metka Kuhar je doktorica komunikologije, izredna profesorica za področje socialne psihologije, predavateljica in raziskovalka na Fakulteti za družbene vede ter na Fakulteti za socialno delo. Ukvarja se s psihologijo medosebnega komuniciranja in odnosov ter študijem mladine. Kontakt: metka.kuhar@guest.arnes.si.

Barbara Kobal Tomc, Tamara Narat, Vid Žiberna

DRUŽINSKI CENTRI V SLOVENIJI

ANALIZA DELOVANJA IN PREDLOG KONCEPTA ENOTNEGA MODELA EVALVIRANJA

Prispevek opisuje in analizira delovanje družinskih centrov v Sloveniji, ki jih je v letih 2010–2012 sofinanciralo Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, in sproža razpravo o konceptu družinskih centrov v Sloveniji ob upoštevanju praks in konceptov

Polona Dremelj

SOURCES OF SOCIAL SUPPORT IN FAMILIES IN THE LATE MODERNITY

The main sources of assistance and support in the families in Slovenia are examined. For analysis, two empirical studies were used: a study of time consumption, conducted by Statistical office of Slovenia (2000), and a study on social support networks of Slovenian residents (2002). The data shows that people in need mostly rely on family and kin and that support between family members is still based on the traditional gendered division of household labour. Two problems arise from these findings: the problem of families which are facing the lack of social support sources in family and the problem of women who perform the majority of household tasks and are also the main sources of social support for adult individuals in the family. The article offers some solutions to these problems in the framework of family centres which can be, on the one hand, seen as the area for strengthening the social support networks of families and, on the other hand, as an important source of social support for families.

KEYWORDS: family, social support, social support networks, formal support.

Polona Dremelj, PhD in Sociology, is the professional research fellow in the Social Protection Institute of the Republic of Slovenia. Her work focuses on social policy, evaluation in the field of social policy and social welfare, matters concerning the position of disabled people, family and social support networks. Contact: polona.dremelj@guest.arnes.si.

Tatjana Rakar, Ružica Boškić, Metka Kuhar

FAMILY CENTRES IN DIFFERENT WELFARE SYSTEMS

Family centres as a form of family help programmes are an important measure of the welfare state in the promotion of family friendly environment for the reconciliation of work and family life and for equal opportunities policies. Existing welfare systems, such as the conservative-corporatist, social-democratic, liberal, catholic and former state-socialist types are based on different hierarchies of spheres (such

as the market, state, civil society and community) from which we obtain resources for social protection and welfare. The consequences of these differences in the hierarchies are the different levels of decommodification and defamiliarisation in society. As a consequence, the role of family centres also differs among different welfare systems. On the basis of comparative analysis of the characteristics of family centres in chosen countries the article shows that the welfare system and its defamiliarisation level have an important influence on the development and the role of family centres.

KEYWORDS: family policy, defamiliarisation, services for families.

Tatjana Rakar, PhD in Sociology, is an assistant professor of sociology; research fellow at the Social Protection Institute of the Republic of Slovenia at the Child Observatory. Her work focuses on social policy, family policy and civil society organisations. Contact: tatjana.rakar@guest.arnes.si.

Ružica Boškić, BA in Sociology, is a researcher at the Social Protection Institute of the Republic of Slovenia at the Child Observatory. Her work focuses on family and social policy, especially on the role of the users in social welfare. Contact: ruzica.boskic@guest.arnes.si.

Metka Kuhar, PhD in Communication Studies, is an associate professor of social psychology; lecturer and researcher at the Faculties of Social Sciences and Social Work. Her work focuses on the psychology of interpersonal communication and relationships, as well as on youth studies. Contact: metka.kuhar@guest.arnes.si.

Barbara Kobal Tomc, Tamara Narat, Vid Žiberna

FAMILY CENTRES IN SLOVENIA

ANALYSIS OF ACTIVITIES AND A PROPOSAL OF A CONCEPT OF AN STANDARDISED EVALUATION MODEL

In the article, family centres in Slovenia, which were subsidized by Ministry of labour, family and social affairs, are described and analysed. On the basis of the results of the analysis, the article compares family centres in Slovenia with trends and models operating in the EU region. The analysis contains different